

FAMILII DIN TĂRCAIA ÎN TRECUT ȘI ÎN PREZENT

BENEDEK ÁRPÁD*

FAMILIES IN TĂRCAIA IN THE PAST AND TODAY

Tărcaia is one of the settlements in Bihor county which is inhabited mostly by Hungarians. According to researchers and to the villagers themselves the settlement is inhabited by descendants of Székelys. It is a community, characterized by diligence, which was probably familiar with the trade of blacksmithing as the name of the settlement also suggests. "Tárkány" carries the meaning of "saint blacksmith". In 1614 prince Gabriel Bethlen populated the village with families from Székely Land. They were the Benedek, the Mikó, the Szatmári and the Antal families, who according to documents from that time were also granted titles of nobility. These family names can still be found in a great number among the names of the villagers. The community of Tărcaia, the families and people living there are described in all written works as very diligent, hard-working people, who due to their containment have maintained their religious and national purity. Historians show a particular interest in the WWI period since the 1919 massacre has left a deep mark in the life of Tărcaia. One can notice a process of innovation in the life of the aforementioned community, which defines its outstanding economic situation, and is perceivable in the localism of the youth, many of whom plan not to leave the village in the future.

In older times it was the grandparents' task to transmit the musical mother tongue. Today this task is performed by organized forms in the community, i.e. kindergartens and schools. The situation is not different in Tărcaia. During the talks it was revealed that parents today though find it important, do not sing to or along with their children. Regarding traditions Easter plays an important role. The "porondi" ball, which was frequented by all generations, was part of their traditions. They used to dance the "tárkányi ugrós, a dance which now they try to relearn in organized dance groups to the children of the future".

Keywords: innovation, community, identity, archaism, ethnography

Demersul nostru se constituie parte a unei disertații care cercetează schimbările survenite în viața comunității din Tărcaia, de la vârsta copilăriei la maturitate. Tema dezvoltată se preocupă, în mod accentuat, cu viața familială și, în cadrul acesteia, cu evoluția copiilor. Deoarece, de-a lungul timpului, mulți etnografi și istorici s-au preocupat numai de condițiile naturale și de mediul

*Facultatea din Debrecen, Școala Doctorală de Istorie și Etnografie - Modulul de Etnografie, e-mail: benedekarpad.nv@gmail.com

geografic ale regiunii, ne-am gândit să explorăm și să analizăm aspecte legate de dezvoltarea rolului familiei în comunitate, evoluția copilului în societatea de astăzi, modul în care acesta se integrează și socializează într-o comunitate omogenă. În ce mod am reușit, urmează să o decidă cititorul!

Târcaia (în limba maghiară *Köröstárkány*) a însemnat întotdeauna o „insulă” între satele județului Bihor, care au populație majoritară de naționalitate maghiară. Alte șapte, dintre cele o sută treizeci și două de localități, situate pe cursul superior al râului Crișul Negru, sunt populate inclusiv de etnici maghiari: Beiuș, Uileacu de Beiuș, Ioaniș, Grădinari, Remetea, Șuncuiuș, Finiș. În opinia istoricilor maghiari, Târcaia este oarecum privilegiată față de celelalte localități enumerate, mulțumită tradițiilor și obiceiurilor religioase¹. Cercetătorii maghiari susțin că, locuitorii satului sunt succesorii unor descendenți de origine secuiască, realitate recunoscută însuși de către aceștia. Afirmatia este confirmată și de istoriografia maghiară care relatează despre o comunitate puternică care a cunoscut și a învățat cutare meșteșuguri, precum fierăritul, și despre o bună organizare socială². Meșteșugul amintit a fost practicat cu siguranță de locuitorii satului, având în vedere și numele așezării care ascunde sensul de „sfântul fierar”. Aceste afirmații sunt, de asemenea, confirmate de faptul că, în urma săpăturilor efectuate la marginea satului în anii 1970, în postata numită Spini, s-au descoperit obiecte din fontă și deșeuri din zgură.

Numele așezării apare pentru prima dată în 1332 în registrul decimal papal, sub denumirea de *Tharkand*. Aceasta a fost menționată cu numele de *Thurkan* în 1333, *Tharkan* în 1335 și *Tarkun* în 1336. Denumirea actuală, *Tárkány*, este menționată pentru prima dată în anul 1587, tot în registrul decimal papal. Conform însemnărilor din registrul parohiei reformate din Târcaia din anul 1899, ale preotului reformat Győri József, în anul 1614 principele Transilvaniei, Bethlen Gábor, a colonizat așezarea cu familii din ținutul secuiesc. Acestea purtau numele Benedek, Mikló, Szatmári și Antal, fiindu-le atribuite titlul de nobil. În actul ce conținea privilegiul formulat, localitatea este menționată sub denumirea de *Nagytárkány* (în limba română Târcaia Mare). Numele de familii menționate mai înainte, se regăsesc și azi într-un număr considerabil, printre locuitorii așezării.

¹ Gábor Ferenc, *Egy falu, melynek nem látni mását* – Második, bővített kiadás, Köröstárkány Monográfiája, Köröstárkány, 2016, p. 9-16

² Csáti Gábor, *Még egyszer a székelyek erdélyi megjelenéséről 3.*, 2011 (sursa: <http://erdely.ma/dokumentum.php?id=104624&cim=>, consultat la 9 decembrie 2017)

Autorii scriptelor despre Târcaia povestesc despre o comunitate harnică și gospodară care, datorită izolării în mijlocul populației indigene, a reușit să-și păstreze puritatea religioasă și etnică. Györffy István, unul din cercetătorii de odinioară ai zonei susține că: „Locuitorii au fost întotdeauna de etnie maghiară, dar așa cum arată și numele de familie, printre aceștia au locuit și români care cu toții s-au asimilat. Drept urmare, în Târcaia nu există azi nici un locuitor de etnie română. În privința religiei, așezarea este pur reformată. Locuitorii sunt caracterizați printr-o hărnicie aparte... Sunt foarte uniți și nu acceptă pe nimeni de altă naționalitate și religie, în calitate de rezidenți ai așezării”³.

Cu toate că la cârmă are primar de etnie română, puritatea etnică, religioasă și socială amintite, îi caracterizează și azi, în mare parte, pe locuitorii din Târcaia, în comparație cu localitățile învecinate cu populație mixtă, care, la rândul lor, au avut cândva locuitori exclusiv de etnie maghiară. Ar mai fi de amintit că la începutul anilor 1890 la inițiativa misionarului salontan, Kornya Mihály, în sat se înființează comunitatea baptistă, cu activitate și în prezent.

Locuitorii sunt considerați a fi o comunitate bogată, deoarece dețin terenuri cu o mare întindere, pe care le-au extins cu altele cumpărate de la localitățile învecinate. Terenurile agricole s-au înmulțit de pe urma aratului pășunilor, luncilor și a suprafețelor defrișate în prealabil. Odată constituite, acestea erau întotdeauna lucrate cu mare respect și hărnicie. Este răspândită cultivarea legumelor și fructelor. Recoltele din „solariile” târcăiene, vizibile deja din depărtare, au devenit cunoscute și căutate în întreg bazinul Crișului Negru. Rezultatele de producție bune se datorează tuturor locuitorilor, inclusiv copiilor de aici. În opinia celor din urmă, toți membrii familiei trebuie să participe activ la muncile agricole de peste an. Grație acestei atitudini, a devenit zicală hărnicia oamenilor din Târcaia: „Alții și-au rupt pantalonii în fund, cei din Târcaia în genunchi”⁴. Efectul muncii nu a întârziat să apară, oamenii au devenit mai bogați. Acest lucru se observă și pe arhitectura caselor de aici. Dintr-un reportaj realizat de etnologul dr. Keményfi Róbert, aflăm că locuitorii din Târcaia aveau cu ce stârni invidia vizitatorilor, deoarece toți românii și maghiarii din satele învecinate lucrau pământurile acestora.

Studiind istoriografia temei, se poate afirma că cercetătorii de odinioară s-au preocupat îndeosebi cu problemele legate de geografia, spațiul natural

³ Györffy István, *A Fekete-Körös völgyi magyarság*, Budapest, Európa könyvkiadó, 1986, p. 56-57

⁴ Gábor Ferenc, *op.cit.*, p. 21

și istoria locului. În plus, se poate distinge și un interes legat de rădăcinile străvechi ale populației băștinașe, defalcate inclusiv pe familii ale căror nume au fost atribuite terenurilor de pe lângă localitate, astfel: lunca lui Birta, lunca lui Mátyás (Matei), lunca lui Tamás (Toma), dealul lui Matyi (Matei) etc.

Cercetătorii contemporani se ocupă cu un interes aparte față de istoria localității din perioada primului război mondial, mai ales de masacrul comis împotriva civililor din 1919. Ne asumăm responsabilitatea de a fi semnalat evenimentul petrecut, doar în limitele în care aceasta trebuie conștientizat și analizat obiectiv. În opinia noastră, cele întâmplate au format o comunitate mai puternică, dăinuitoare și în zilele noastre, toți membrii familiilor participând la muncile de zi cu zi.

Pe lângă școală și activități extrașcolare, copiii așezării participă la muncile din gospodărie-îndeletnicire nu neapărat specifică tinerei generații de azi, de la orașe și sate. De asemenea, au fost afectate de vicisitudinile războiului și multe alte regiuni. Și aici mulți copii au rămas orfani. Crescând, au fost nevoiți să se ocupe de întreținerea familiei și a gospodăriei. Acești adolescenți își cunoșteau datoria, erau responsabili⁵.

Procesul de urbanizare a trezit speranța unei vieți mai bune și mai confortabile printre tinerii din localitățile mai mici, care a dus la procesul de migrare a acestora. Susținerea nu este specifică și tinerilor din Tărcăia, deoarece, după propriile lor declarații, și după structura populației, ne aflăm în fața unei comunități energice, progresive, deloc îmbătrânită. Procesul de dezvoltare sănătoasă se observă atât pe plan economic, cât și în patriotismul local al tinerilor care, în majoritate, își planifică viitorul în această localitate. Comparativ cu localitățile din împrejurimi cu populație de etnie maghiară, raportul numeric al locuitorilor din Tărcăia este în favoarea locuitorilor de etnie maghiară. Important este că tinerii nu simt nevoia migrării de pe aceste meleaguri, doresc să-și păstreze și să-și consolideze religia și tradițiile. Bineînțeles, aceasta nu înseamnă că procesul de migrare nu există, dar nu în măsura localităților învecinate. Cei care s-au mutat în orașe, în principal în orașele Beiuș și Oradea, se întorc cu regularitate în satul natal, păstrându-și astfel calitatea de membri ai comunității. Acest lucru demonstrează că avem de-a face cu o comunitate compactă, cu o conștiință națională și familială extrem de puternică.

Stăruința națională puternică și hotărâtă este influențată de mai mulți

⁵ Gazda Klára, *Gyermekvilág Esztelneken - Néprajzi monográfia*, Budapest, Ős-kép kiadó, 2008, p. 112

factori. Luând ca exemplu căsătoriile mixte, în cadrul cărora limba vorbită în familie nu este cea maghiară – în Târcaia numărul familiilor mixte este încă ne semnificativ, în comparație cu localitățile din zonă. Politica locală are o influență majoră în ceea ce privește comemorarea victimelor masacrului din anul 1919. După multă târăgăneală, în anul 1990, în centrul satului s-a ridicat Monumentul Martirilor și Eroilor⁶.

Pentru neîntreruperea ordinii succesoriale, familiile fără copii din Târcaia au implementat fenomenul adopției din propriile familii, gest foarte rar întâlnit în alte părți. În caz că rudele apropiate nu aveau mulți copii, aceștia înfiau de la familiile străine din sat. Datorită modelului de comunitate închisă, nu o dată s-a întâmplat, ca tinerii, care urmau să se căsătorească, erau în oarecare măsură rude. Despre astfel de cazuri locuitorii satului nu vorbesc cu plăcere ori nu vorbesc deloc. În schimb, vorbesc cu mândrie despre cum au trăit împreună mai multe generații, în trecut și în prezent. Această structură a familiei, a definit rolul fiecărui membru, în această mică comunitate. Cât timp generația tânără lucra, bunicii aveau grijă de nepoți. Copiii care, datorită vârstei lor fragede, nu mergeau încă la muncă, aveau timp de joacă pe uliță, „în trupă”. În general, copiii de pe aceeași uliță formau o anumită trupă, dar acest fapt nu excludea, ca ei să se joace și cu alții. Conform mărturiilor, jocurile practicate aveau caracter sportiv, ceea ce i-au învățat inclusiv la mânuirea obiectelor periculoase. Așa era, de exemplu, jocul cu briceagul, de care și-a adus aminte atât generația mai în vârstă cât și cea tânără.

Învățarea cântecelor populare maghiare având un rol important în formarea limbii materne, intra în sarcina bunicilor⁷. În vremurile de demult, acesta era o formă sănătoasă și pretențioasă de formare a gustului muzical al copilului, practic însemna o adevărată experiență muzicală pentru o viață întreagă. În zilele noastre, această sarcină nobilă este preluată de forma organizată a comunităților, cum ar fi grădinița și școala. În urma dialogului purtat cu locuitorii satului Târcaia, transmiterea acestei comori se consideră un lucru important, totuși părinții nu le cântă copiilor sau împreună cu ei. Limba muzicală maternă, precum și formarea bunului gust muzical este transmis de profesori. Este adevărat că educatoarele și învățătoarele sunt de origine din Târcaia, în schimb, materialul muzical predat copiilor nu este de origine locală. Din nefericire, literatura de specialitate publicată până în prezent, nu

⁶ Gábor Ferenc, *op. cit.*, p. 63

⁷ Benedek Árpád, *Csillagocska Daloskönyv – Útravaló 2. – Gyermekdalok*, Csillagocska Alapítvány, Nagyvárad, 2015, p. 7

asigură nici educatorilor, nici copiilor, material muzical maghiar -antologic- din zona râului Crișul Negru, din cauza omiterii colectării acestuia de către etnologi.

Grație coexistenței generațiilor, în viața satului pot fi observate mai multe obiceiuri și tradiții. Perpetuarea obiceiurilor ecleziastice este asigurată de credința statornică în biserică a locuitorilor, și trăită/practicată de generația mai în vârstă și cea tânără. Fiecare familie își are propria bancă, tradiție respectată dintotdeauna. Nu se știe cum a fost stabilit locul în biserică al fiecărui enoriaș, dar în prezent se exclude criteriul situației materiale a familiilor. Stau în aceeași bancă atât persoane mai înstărite, cât și cei săraci⁸. Prin studierea obiceiurilor religioase, putem afirma că s-a format un nou obicei în viața familiilor din Târcaia. În Vinerea Mare, părinții își duc copii la biserica romano-catolică din Beiuș, pentru a-l vedea pe Isus.

În privința obiceiurilor populare, Paștele avea un rol important. Tehnica specială a vopsirii ouălor consta în imprimarea unor motive vegetale pe coajă. Procedul este învățat și transmis copiilor în cadrul unor ateliere tradiționale. De Paște, băieții mergeau la udat fetele, cu apă de colonie parfumată. În schimb, aceștia primeau ouă vopsite în stil tradițional. Locuitorii mai în vârstă își aduc aminte cu plăcere de ziua Înălțării Domnului, când fetele au fost udate cu apă, pe străzi.

Portul popular are o semnificație deosebită în păstrarea tradițiilor, astfel Târcaia este printre puținele localități din județul Bihor unde se mai găsesc costume populare maghiare tradiționale. În deceniul trecut, fostul preot reformat, Szakács Zoltán, a reintrodus oficierea ritualului confirmăției în port popular. O semnificație deosebită au și astăzi obiceiurile legate de sărbătorirea onomasticii ai celor cu numele Ștefan. Aceștia sunt sărbătoriți în familie sau în cerc de prieteni. Cu această ocazie este cântată o urare deosebit de frumoasă, cunoscută în mare parte și de tineri.

Un rol foarte important și în viața culturală, l-a avut Crișul Negru care străbate satul pe o distanță de 7 km. Mai demult pe malul râului, pomenit „La arenă”, erau organizate întâlnirile de dans. La evenimente au participat toți locuitorii satului, de la mic la mare, muzicienii fiind invitați din satele vecine. Se dansa dansul popular „săltărețul”, caracteristic Târcaiei, care a fost reabilitat și, în prezent, se învață copiilor. Transmiterea obiceiurilor decurge în formă organizată, cum am amintit mai sus: prin grădiniță și școală.

Locuitorii în etate din Târcaia, își amintesc de copilăria lor din perioada

⁸ Gábor Ferenc, *op. cit.*, p. 124

interbelică când era sărăcie mare. Fiecare membru al familiei participa la muncile agricole și casnice. În familie, educația copiilor se făcea după reguli nescrise și era respectată cu strictețe. Antal Eszter, născută Halász, își amintește de copilăria sa astfel: *“Era mare sărăcie. Pentru împodobirea bradului de Crăciun am pregătit bomboane din zahăr cuburi, pe care le-am împachetat în hârtie colorată. Am ornat bradul cu mere și biscuiți, era mare sărăcie. (...) Am ajutat-o pe mama la toate, am făcut ce-mi cerea, dacă nu făceam se supăra; mie nu-mi plăcea ca mama să fie supărată pe mine. La fel mi-am dorit și eu de la copiii mei! Așa au și făcut, chiar și acuma respectă dacă le spun ceva. Nu mă contrazic. Iar nepoții? I-aș învăța, dar ei sunt mai moderni... E bine că mă ascultă, îmi aduc lopata, mătura, cântăm împreună. Aseară, fiul meu a fost plecat de acasă, iar nepotul meu s-a rugat la Dumnezeu. L-am întrebat dacă nu uitase „Tatăl nostru”. Cum să uit, bunico! A recitat și „Eu, copilul mititel”: „Eu, copilul mititel, mă rog pentru cine trăiesc, pentru Isus, Vino la mine Isuse, învață-mă, crește-mă, dă-mi viață, sfințește-mă. Amin. (...)”⁹.*

Concluzionăm prin a spune că studiul de față nu are pretenția de a fi complet. Asemenea cercetării noastre mai ample, cele prezentate aici reflectă perpetuarea obiceiurilor și tradițiilor populare ale unei comunități relativ izolate, împreună cu schimbările de natură economico-socială survenite de-a lungul timpului. Din punctul nostru de vedere, tradiția locului consolidează grupul țintă supus cercetării, în demersul de ocrotire și evoluție al comunității, într-un context de aliniere inerentă, de la educația primită exclusiv în gospodărie la forma de educație instituționalizată.

Bibliografie

Benedek Árpád, *Csillagocská Daloskönyv – Útravaló 2. – Gyermekdalok*, Csillagocská Alapítvány, Nagyvárad, 2015

Dr. Csáti Gábor, *Még egyszer a székelyek erdélyi megjelenéséről 3.*, 2011 (sursa: <http://erdely.ma/dokumentum.php?id=104624&cim=>, consultat la 9 decembrie 2017)

Gazda Klára, *Gyermekvilág Esztelneken - Néprajzi monográfia*, Budapest, Ős-kép kiadó, 2008

Gábor Ferenc, *Egy falu, melynek nem látni mását* – Második, bővített

⁹ Mărturie orală: Antal (născută Halász) Eszter, anul nașterii: 1937; Interviu realizat de autor la 17.11.2016, în Târcaia.

kiadás, Köröstárkány Monográfiája, Köröstárkány, 2016

Györfy István, *A Fekete-Körös völgyi magyarság*, Budapest, Európa
könyvkiadó, 1986